

İlyas TEKİN
Eğitimci/Yazar(E.Milli Eğt.Md)

GİRİŞ: Önceki iki yazımızda¹; Vehhâbilikten sonra peygamberi ve sünneti devre dışı bırakıp “Kur’an bize yeter, Kur’an’a dönelim.” iddiasında bulunan sünnet ve hadis karşıtlarının yanlışlarını ve peygambersiz bir din olmadığını anlatmıştık. Elbette ki Kur’an-i Kerim’e dönelim. Ama Kur’an-i Kerim, bize peygamberimize iman, itaat ve ittibayı (uymayı) emrediyor. **Veda Haccı** ve **Veda Hutbesi**’nde kalmıştık.

1- Kitap, sünnet, icma ve kıyas.

Sevgili peygamberimizin irtihalinden 81 gün kadar önce², **Veda Hutbesi**’nde: “**SİZE İKİ EMANET BIRAKIYORUM. ONLARA SIMSIKI SARILDIKÇA, ASLA YOLUNUZU ŞAŞIRMAZSINIZ. BUNLAR, ALLAH’IN KİTABI KUR’AN-İ KERİM VE RESULÜNÜN SÜNNETİDİR.**”³ şeklindeki uyarısının ne kadar önemli olduğu açıktır.

Yine **Veda Haccı**’nda **Arefe** (dinî tabir bu olduğu için böyle kullanıyoruz.) ve **Cuma** günü **Arafat**’ta ikindiden sonra, Peygamberimize indirilen⁴: “**BUGÜN SİZİN DİNİNİZİ İKMAL ETTİM, ÜZERİNİZDEKİ NİMETİMİ TAMAMLADIM VE DİN OLARAK SİZİN İÇİN SADECE İSLAM’A RAZI OLDUM.**”⁵ âyeti kerimesiyle dinin ikmal edilmesi ve nime-tinin tamamlanması, 23 sene sonunda Kur’an-i Kerim’in âyetleri, peygamberimizin sünneti, icma ve kıyas ile. Bu âyeti kerimeyi genel olarak müfessirler şöyle tefsir etmişlerdir:

“**Bugün sizin dininizi kemaline erdirdim, size bütün iman, akaid, helal, haram ve ahlak kuralları ile en mükemmel teşri usulü** (şer’î delilleri) ve **içtihat kanunlarını öğrettim. Edile-i şeriyye dediğimiz 4 delil; esas olan kitap ve sünnetle birlikte bu ikisine dayanan ve bu ikisinden akıl ve ilimle kıyas ve içtihat yolu ile sorunları çözme kanun ve kurallarını öğreterek dininizi ikmal ettim. Sizin üzerinizdeki nimetimi tamamladım; tevfik ve hidayetle tam saadete erdirdim; galip ve muzaffer kıldım.**”⁶

Demek ki, dinin kemale ermesi, kitap ve sünnetle birlikte bunlara dayanan içtihat ve kıyasladır.⁷

2- Sünnetin delil olduğuna dair deliller:

A- Kur’an-i Kerim’ den deliller:

Dinin başta iki temel kaynağı kitap ve sünnettir. Sünnetin bağımsız olarak dinde delil olduğuna ilim ehlinin icma ve ittifakı vardır. Sapık ve batıl sayılanlar dışındaki bütün hak mezhepler, dinin iki temel kaynağının Kur’an-i Kerim ve sünnet olduğu görüşünde ittifak halindedirler.⁸ Elbette ki sünnet, Kur’an-i Kerim’den sonra gelir. Sünnet’in hukukî delil olduğunu gösteren âyeti kerimeler vardır. Ayrıca kitap ve sünnetten her biri diğerini desteklemekte ve teyit etmektedir.⁹

Bu konudaki âyeti kerimelerden çıkan sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

a) **Resul’e iman farzdır.** Bu konuda 15 kadar âyeti kerime var.¹⁰

b) **Resul’e itaat emredilmiştir.** 20 kadar âyeti kerime var. Emrin dışındaki âyeti kerimelerle 30’dan fazladır.¹¹

c) **Resul’e ittiba/tabii olmak, uymak emredilmiştir.** Bu konuda da 10 kadar âyeti kerime var.¹² Bu üç madde hakkındaki 20 kadar âyeti kerimeyi önceki iki yazımızda izah etmiştik.¹³ İtaat, imanın bir gereği ve neticesidir. Peygamber’e iman, ona itaati zorunlu kılar. Dolayısıyla peygambere iman farz olduğu gibi, itaat ve ittiba da farzdır.¹⁴ Peygambere iman, itaat ve ittibanın farziyeti sabit olunca, ona teslim olmanın gerekliliği; muhalefet ve karşı gelmenin yasaklanmış olduğu ve bu davranışın haramlığı da anlaşılabilir olur. Bu sebeple Kur’an-i Kerim peygambere muhalefet edenlerin sonunun: “**başlarına bir fitne/bela gelmesi veya can yakıcı bir azap olacağını**” haber veriyor.¹⁵ Benzer âyeti kerimeler de var.

“**Nitekim kendi içinizden (aranızdan/ insanlardan), size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arandıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir Resul gönderdik:**”¹⁶ âyeti kerimesindeki

“**kitap**”tan maksat Kur’an-i Kerim’dir. Hemen peşinden zikredilen “**hikmet**” kavramına, daha önce ifade ettiğimiz gibi, çok geniş manalar verilmiştir. Ancak “**kitap**”tan sonra atıfla geldiği için “**hikmet**”in kitaptan başka bir şey olması gerekir; o halde buraya en uygun düşen “**hikmetin, vahyin ürünü olan sünnet**” olmasıdır.

Sünnet kavramı, edille-i şeriyeyi ve diğer yorumları da ihtiva eder. Temel tefsir kaynaklarında böyle tefsir edilmiştir.¹⁷ Müslüman bir kimsenin sünnetleri terki veya onlara muhalefeti caiz olmaz. Aksi takdirde o kişinin İslam’dan nasibi olmaz.¹⁸ **İbni Âbidin, Reddül-Muhtar**’da şöyle diyor: “**Dinin tamamlayıcısı ve vacibe yakın derecede önemli olan sünneti müekkedeyi terk eden dalâlete düşer. Çünkü onu terk etmek, dini hafife almaktır. Yine sünneti müekkedeyi terk etmek harama yakındır. Ki, sünneti terk eden şefaatten mahrum kalır.**”¹⁹ (Şefaate ayrı bir konudur, inşallah uygun zamanda temas ederiz.) Bu sebeple sahih sünnetin bulunduğu bir konuda, sünnetteki ahkâmın dışına çıkmak caiz değildir.²⁰

d) **Resul’e tebliğ ve tebyin görevi verilmiştir.** Tebliğ, vahyin metnini insanlara ulaştırma, tebyin ise vahyin metnini açıklamaktır.

Tebliğ görevi: “**Ey Resul, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.**”²¹ Tebliğ, bütün peygamberlere verilen bir görevdir ve bu kelime, türevleriyle birlikte 36 kadar âyeti kerimede geçer.²²

Tebyin görevi: “(O peygamberleri) **apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirilen (kitab)’i açıklamaları ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur’an’ı indirdik.**”²³ âyeti kerimesi bunu açıklar. “**Litübeyyine**” “**senin açıklamaları için**”, tabir çok açık.

Bu sebeple **İmam-ı A’zam Ebû Hanife’nin:** “**Sünnet olmasaydı, hiç birimiz Kur’an-i Kerim’i anlayamazdık.**” sözü çok meşhurdur.²⁴ **İmam Şâfî** de “**sünnet ve hadisi şerifleri, Kur’an-i Kerim’in doğru anlaşılmasının ve sakat yorumlardan korunmasının güvencesi**” olarak kabul eder.²⁵ Çünkü Peygamberimizin bildirdikleri vahye dayanır. Şöyle ki:

e) **Sünnet ve hadisi şerifler vahye dayanır:**

Peygamber ve sünnetin önemini kavrayamayanların, en büyük eksikliği, peygamberi anlamaları ve onun diğer insanlar gibi kendiliğinden bir şey söylediği veya yaptığını zannetmeleridir. Hâlbuki hiç de öyle değil. Sevgili peygamberimizin dini öğretmek ve açıklamak için söylediği her söz, vahiy mahsulüdür ve Allah Teâlâ’nın koruması altındadır.²⁶

Çünkü Allah Teâlâ buyuruyor ki: “**O peygamber, kendi hevâsından (nefsin hoşlandığı heves ve arzusundan)²⁷ konuşmaz; onun bildirdikleri, ona vahyedilenden başka bir şey değildir.**”²⁸

İşte bu âyeti kerime her şeyi açıklıyor. Peygamberimizin yaptıkları ve söyledikleri hep vahye dayanır. Bunu, Allah Teâlâ kendisi tasdik ediyor.²⁹ Ama bilmeyenler inkâr ediyor. **Kurtubî, “BU ÂYETİ KERİME, AMELDE SÜNNETİN VAHİY OLDUĞUNA DELİLDİR”;**³⁰ **İbni Kesir: “SÜNNET, KUR’AN-İ KERİM GİBİ VAHİYDİR.”**³¹ diyor ve peygamberimizin: “**Ben ancak hakkı söylerim, başka bir şey söylemem.**”³² hadisi şerifini naklediyor. **İsâmuddin İsmail bin Muhammed Konevî, Beydavî tefsirinin hâşiyesinde: “PEYGAMBERİMİZİN DİN KONUSUNDA SÖYLEDİĞİ HER SÖZ VAHİYDİR.”** diyor.³³ Bunları çoğaltmak mümkün. Fakat âyeti kerime çok açık. İncelediğimiz bütün tefsirler bu manayı teyit ediyor.³⁴

Bu iki âyeti kerime, Hz. **Muhammed (sa)**’ın vahiy almasını, peygamberlik sıfatını inkâr ederek onunla ilgili yapılan şairlik, kâhinlik gibi iddialarla Kur’an-i Kerim’i (hâşâ) kendisinin uydurduğunu söyleyenlere karşı bir reddiyedir.³⁵ Bununla beraber bu iki âyeti kerimenin başka delillerle birlikte değerlendirilmesi sonucunda, Resulullah’ın tebliğ mahiyetinde olmayan söz ve davranışlarının da vahyin kontrolü altında bulunduğu ve bir konuda ictihad ettiğinde, yanlış sonuca ulaşsa bile, ona bunun doğrusunun mutlaka bildirildiği anlaşılmaktadır.

Bu sebeple sünnetin kaynağı vahiydir; bütün çeşitleriyle sünnet, Allah Teâlâ’nın Resulullah’a bildirdiği vahyin sonucudur.³⁶ Sevgili peygamberimiz, (hâşâ) bazılarının zannettiği gibi, mektubu getiren ve bırakıp giden bir postacı gibi değildir. Onun vahye dayanan tebliğ ve tebyin görevi vardır.

Zaten öyle olmasaydı, bu kadar âyeti kerime ile ona iman, itaat ve tabi olmak emredilir miydi?

Bir **vahiy metlûv** (okunan vahiy), bir de **vahiy gayri metlûv** (okunmayan vahiy) vardır. Kur'an-i Kerim, hem lafız ve hem de manasıyla vahiy olduğu için vahiy metlûvdür. Sünnet ise, vahyin bir çeşit meal ve mefhumu olduğu için vahiy gayri metlûvdür. Yani lafız olarak vahiy niteliğinde olmayıp onun kalbine Allah (cc) tarafından bildirilen bilgilerin, onun dilinden insanlara aktarılması yahut uygulanmasıdır.³⁷ **SÜNNET, KUR'AN-İ KERİM'İN EVRENSEL MANADA PEYGAMBERİMİZ TARAFINDAN YORUMLANMASI** demektir.³⁸

f) **Sevgili peygamberimizin femi saadetlerinden çıkan sözler 3 kısımdır:**

I- Hem lafzı, hem de manası Allah (cc) tarafından ise, **Kur'an-i Kerim'dir**. Onda peygamberimizin hiçbir dahli ve tesiri yoktur. O, nasıl almış ise sadece onu aldığı gibi aynen tebliğ eder.³⁹

II- Eğer Peygamberimizin kalbine yalnız mana olarak vahyedilmiş olup da peygamberimiz o manayı istediği lafız ile kendisi ifade buyurmuş (manası Allah Teâlâ'ya, lafzı peygambere ait) ise, ona **Hadisi Kudsî** denir.⁴⁰ Diğer bir ifade ile: **"Allah tarafından vahiy, ilham, rüya (peygamber rüyası vahiydir) gibi değişik bilgi edinme yolları ile manası Hz. Peygamber'e bildirilen ve onun tarafından kendi ifade ve üslûbu ile Allah'a nispet edilerek rivayet edilen, peygamberimizin (Rabbinden rivayet ettiği ve Allah Teâlâ şöyle buyurdu diye ifade ettiği) sözleri."**⁴¹ Bununla beraber Hadisi Kudsî, Kur'an-i Kerim'in özelliklerine sahip değildir.

III- Hem lafzı ve hem de manası Peygamberimiz tarafından ifade edilenlere;⁴² başka bir ifade ile peygamberimizin söz, fiil ve tasvip ettikleri ile sıfatları, onunla ilgili bütün haberlere (sünnet) **Hadisi Şerif** denir.⁴³

Elbette sevgili peygamberimiz bizim gibi insandır; fakat arada çok büyük farklar vardır. Çünkü Peygamber, vahiy, üstün beşerî ve nebevî akıl ya da meleke-i nübüvvet (peygamberlik birikimi) ile ilim elde etme imkânına sahiptir. Zaten peygamberliğin şart ve sıfatlarından birisi de **"fetanet"** tir. Yani olağanüstü zekâyâ sahip olmaktır.

Kur'an-i Kerim, peygamberimizdeki bu peygamberlik melekesi ve nübüvvet ilmüne şu tabirlerle işaret etmektedir: **"Zikir"** (anlatma, açık söyleme, ifade),⁴⁴ **"hüküm"** (bir dava ya da meseleyi iyice inceleyip muhakeme ettikten sonra verilen karar),⁴⁵ **"hikmet"** (üstün akıl ve yüksek ilim),⁴⁶ **"şerh-i sadr"** (göğsün yarılması, açılması, ilim ve hikmetle doldurulması, hem de 4 defa),⁴⁷ **"tefhîm"** (anlatma, bildirme),⁴⁸ **"ta'lim"** (öğretme, okutma, belletme, ders verme)⁴⁹ ve **"irâe"** (göstererek öğretme, bildirme).⁵⁰

Kur'an-i Kerim'de değişik vesilelerle onun beşer yönüne yapılan vurgular, şahsının asla ilahlaştırılmaması gerektiğini; vahiy almasına yapılan vurgular ise, din adına bildirdiklerinin sıradan bir insanın sözleri olarak düşünülmeyle lâyık olduğu yerde tutulmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.⁵¹ Buradan da yüce dinimizin ifrat ve tefritten uzak; ölçü, denge, adalet, itidal ve orta yol üzere olmayı öngördüğü anlaşılmaktadır. Peygamberimizin Kur'an-i Kerim'i anlama, anlatma, genel kuralları özel konulara, ilişkilere ve problemlere uygulama hususunda (hâşâ) hata etmesi mümkün değildir. Çünkü bunlar, onun aslî vazifesi olan tebliğe dâhildir.⁵²

g) **Resul'ün helal ve haram kılma yetkisi vardır**

Allah Teâlâ'nın Resul'e helal ve haram kılma yetkisi verdiği ifade eden ayeti kerimeler:

1-" ... İşte o Peygamber ki onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz ve hoş şeyleri helal, pis ve murdar şeyleri haram kılar..."⁵³ Görüldüğü üzere bu âyeti kerimede: **"Yuhillu, Yuharrimu"** kelimeleri ile Allah Teâlâ, helal ve haram kılma fiillerini doğrudan Peygamberimize isnat etmiştir. Burada özne/fail peygamberimizdir. Şüphesiz bu yetkiyi ona veren yüce yaratandır. **Beydâvî** tefsirine hâşiye yazan **Konevî**'nin tefsiri şöyledir: **"Bu âyeti kerime, kitap, sünnet, icma ve kıyasa işarettir. kitaba tabi olmak, sünnete tabi olmayı gerektirir. sünnete tabi olmak ise kur'an-i kerim'e tabi olmaktır."**⁵⁴ Bu kadar açık ve net.

Şevkânî: **"sünnet, helal ve haram kılma konusunda Kur'an-i Kerim gibidir."** der.⁵⁵ ve şu hadisi şerifi kaydeder: **"Bana Kur'an-i Kerim le beraber onun bir misli daha verildi."**⁵⁶

(Başka da var.) Sonucu şöyle ifade eder: “Sünnetin bağımsız olarak ahkâmi şeriyeye müstakıl bir delil olması dinî bir zarurettir. Buna ancak İslam dininden nasibi olmayanlar muhalefet eder.”⁵⁷

İbni Hazm el-Endelüsî de şöyle der: “Sonuç olarak Allah Teâlâ’nın muradını anlamaya/bilmeye götüren yola, ancak Resulullah tarafından ulaşılabileceği sahih olarak anlaşılmıştır. Sünnet budur. Din de ancak Allah Teâlâ’nın katında (hak) din olur.”⁵⁸ Sonunda ayrı bir bölüm açarak: “Şüphesiz ki Allah Teâlâ, ancak Resulü Muhammed (sa)’e tabi olmayı farz kıldı; Kim onu kalbiyle tasdik, lisanıyla ikrar eder ve ona tabi olursa, hakkıyla mümin olur.”⁵⁹ der.

Ne kadar güzel izah etmişler. Allah (cc) onlardan razı olsun. Demek ki, vahiy alan Resul’ün helal ve haram kılma yetkisi vardır. Bu âyeti kerime buna delildir. Önemli ve temel bütün kaynaklar bunu gösteriyor.⁶⁰

II-Başka bir âyeti kerime: “Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğerek kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.”⁶¹ Detayına girmiyoruz. Burada da “ALLAH VE RESULÜ’NÜN HARAM KILDIĞINI HARAM SAYMAYAN...” cümlesi geçiyor.⁶²

B- Sünnetten Deliller:

Şu hadisi şerifler sünnetin bir teşri kaynağı olduğunu göstermektedir:

1-Sevgili Peygamberimiz, Muaz b. Cebel' i (ra) Yemen'e gönderirken ona: "Sana bir dava geldiğinde ne ile hükmedeceksin?" diye sordu. Muaz b. Cebel (ra): "Allah'ın kitabı ile hükmederim" dedi. Peygamberimiz sordu: "Kitapta bulamazsan ne ile hükmedeceksin?" Muaz (ra): "Peygamberin sünneti ile hükmederim" cevabını verdi. Peygamberimiz: "Allah Resulünün sünnetinde de bulamazsan" diye sorunca, Muaz (ra): "İctihad ederim" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Hamd, Allah Resulünün elçisini muvaffak eden Allah'a mahsustur."⁶³ buyurdu. İşte doğru yol ve kaide budur.

2- Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Bilin ki bana kitapla birlikte onun bir benzeri daha verildi.

Karnı tok bir şekilde koltuğuna kurulmuş olan bazı kimselerin, ‘(Sadece) bu Kur’an’a sarılın, (bu yeter); Kur’an’ın helal dediğini helal, haram dediğini haram kabul edin’ diyeceği zamanlar yakındır. BİLİNİZ Kİ, ALLAH’IN RESULÜNÜN HARAM KILDIKLARI DA ALLAH’IN HARAM KILDIKLARI GİBİDİR.”⁶⁴ Aynı muhtevaya sahip bir başka hadisi şerif de, Mikdâm bin Ma’dikerib (ra) tarafından rivayet edilmiştir.⁶⁵ Dolayısıyla Cebrail (as) peygamberimize Kur’an-i Kerim’i vahyettiği gibi, Allah Teâlâ’nın emriyle sünnet ve hadisi şerifi de vahyetmiştir. Demek ki, Peygamberimizin geleceğe dair bir mucizesinin tecelli ettiği bir zamanda bulunuyoruz!

Aynı şekilde Hz. Ömer’e (ra) ait şu ifade de, çok manidardır: “Bir kavim gelecek ve Kur’an-i Kerim’in müteşâbihatı ile sizinle tartışmaya girecektir. Siz, onlara hadislerle mukabele edin. Çünkü hadislere vakıf olanlar, Allah’ın kitabını daha iyi bilenlerdir.”⁶⁶ Ne kadar güzel ifade etmiş.

C) Bazı örnekler:

Sünnet ve hadisi şerifler, Kur’an-i Kerim’de temas edilen, fakat fazla bilgi verilmeyen konuları açıkladığı gibi, Kur’an-i Kerim’de yer almayan birçok meseleye de açıklık getirmiştir. Şöyle ki:

a) Kesilmeden ölen hayvan etinin Kur’an-i Kerim’de haram olduğu;⁶⁷ fakat denizden elde edilen yiyeceklerin helal olduğu⁶⁸ bildirilmiştir. Oysa balıklar kesilmeden ölmektedir. O zaman onların da haram olması gerekirdi. Peygamberimizin: "Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir",⁶⁹ hadisi şerifi ile boğazlanmadan ölen deniz hayvanlarının⁷⁰ helal olduğunu;⁷¹

b) Kur’an-i Kerim’de yenmemesi gereken hayvanlardan sadece domuzun ismi geçmesine rağmen⁷² doğan, şahin, kartal, akbaba gibi tırnaklı ve pençeli yırtıcı kuşlar ile kurt, aslan, kaplan, pars, maymun, sırtlan ve köpek dişli yırtıcı hayvanların etinin yenmeyeceğini;⁷³

c) “Erkeklere altın takmanın ve ipek giymenin haram olduğunu” peygamberimiz bildirmiştir.⁷⁴

d) Kur’an-i Kerim’de sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek yasaklanmış;⁷⁵ peygamberimiz de: “Kendileriyle evlenilmesi nesep ile haram olanların süt emme ile de haram olduğunu” bildirmiştir.⁷⁶

e) Âyeti kerimede geçen “İki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz size haram kılındı.”⁷⁷ hükmüne ek olarak peygamberimizin: “bir kadının halası veya teyzesiyle aynı nikâh altında bulunamayacağına”⁷⁸ hükmetmesi ile evlilik hakkındaki âyeti kerimenin delâlet ettiği hükümlerin kapsamı genişletilmiştir.⁷⁹

f) Mest üzerine mesh edilebileceği;⁸⁰

g) Hayızlı kadının orucu kaza edip namazı kaza etmeyeceğine Kur’an-i Kerim’de temas edilmezken, bu hükümler hadisi şerifle sabit olup bu konuda bütün mezheplerin görüş birliği vardır. Hatta fıkıh kitaplarında: “Hayızlı kadından namaz düşer, oruç tutmak haram olur.” cümlesi geçer. Çünkü orucu kaza eder, namazı kaza etmez.⁸¹ Kelimeler seçilerek kullanılmıştır.

h) Oruç keffareti Kur’an-i Kerim’de yer almazken mesela **Ramazan**’da oruçlu iken eşiyile cinsel ilişkide bulunan kimsenin keffareti hadisi şerif belirlemiştir.⁸²

i) Âkîlenin diyete katılmakla mükellef olması, katilin kasten öldürdüğü kimseye mirasçı olmayacağı, evlenme akdinde şahitlerin gerekliliği,⁸³ ninenin mirastan pay alması, şuf’a hakkının meşruluğu gibi birçok hükmün kaynağı, Kur’an-i Kerim metni değil, Resulullah’ın sünnetidir.⁸⁴ (Uzadığı için detayına giremiyoruz.)

k) Ayrıca ahiret hayatıyla ilgili hususlar; kabir hayatı, yeniden dirilme, mahşer, hesap, mîzan, cennet ve cehennemdeki hayat; ahlakî faziletler, mânevî ve ruhî gelişimi sağlayacak kurallar, düzenli aile hayatı, ictimaî ve ticarî münasebetleri düzenleyen hükümler, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiler vb. konularda hadisi şeriflerde geniş bilgi bulunmaktadır.⁸⁵

Görülüyor ki, hadisi şerifler, Kur’an-i Kerim’in temas etmediği konularda veya temas ettiği bazı konularda kapsamı genişletilerek, çözüm getirir. Kitaba kesinlikle ters düşmesi mümkün değildir, çünkü ikisi de aynı kaynağa dayanır. Onun çözüm getirdiği konularda ona yetki veren, vahiy ile bildiren Allah Teâlâ da, bize Resul-i Ekrem’in çözüm getirdiği bu tür konularda ona itaat etmeyi, onun ortaya koyduğu hükümleri benimseyip uygulamayı emrediyor.

Bu durum da hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde Peygamberimizin sünnetinin uyulması zorunlu ve bağlayıcı şer’î bir delil olduğunu gösteriyor.⁸⁶

SONUÇ: Deliller ortada ve çok açık. Bunlara rağmen peygambersiz/sünnetsiz bir din iddiası akla, mantığa, realiteye ve Kur’an-i Kerim’e aykırıdır. Peygambersiz bir din olur mu? Aslında Peygambere iman, itaat ve ittibâ, bir zorunluluk olmaktan ziyade; gönülden, derin bir saygı ve sevginin ifadesi olarak yapılmalıdır. Din, inanç ve ibadet zaten bir gönül işidir, seyerek ve isteyerek yapılır.

“Peygamber, müminlere nefislerinden/ kendilerinden daha evlâdır, zevceleri (âyeti kerimede açıkça ifade edildiği üzere onun evlilikleri sadece şahsına mahsustur.)⁸⁷ de annelerinizdir...”⁸⁸ âyeti kerimesi buna delildir.

Peygamberimiz, müminler için canlarından ileridir, bütün işlerinde kendilerinden daha elverişlidir. Çünkü o, onlar için ancak iyilikleri, yararları, kurtuluşları ne ise, onu gözetir, onu emreder; kötülüklerine ve zararlarına asla razı olmaz. Hâlbuki insan nefsi öyle değildir. O halde peygamber onlara kendilerinden daha sevgili, onun emri kendilerinin emrinden daha geçerli ve ona karşı şefkatleri, nefislerine şefkatlerinden daha mükemmel olmalıdır. Onun hanımları da onlara haram ve onlara saygı-hürmet farzdır.⁸⁹

Sevgili Peygamberimizin vasıflarından birini de bu âyeti kerimeden öğreniyoruz; o da, müminlere kendilerinden daha yakın olmasıdır. Burada geçen “nefislerinden/kendilerinden” iki şekilde anlaşılmaya müsaittir: a) Her bir müminin kendinden, b) Bir müminin diğer herhangi bir mümine yakınlığından. Resulullah bu yakınlığın hissî ve hukukî boyutlarını şöyle açıklamıştır:

I- “Hiçbir mümin yoktur ki, ben ona, dünyada ve âhirette insanların en yakını olmayayım. İsterseniz ‘Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır...’⁹⁰ âyetini okuyunuz. Kim bir mal bırakırsa, onu vârisleri kimler ise alsınlar; eğer geride bir borç veya korunmaya muhtaç çocuk bırakırsa bana gelsin, ben onun yakınıyım”⁹¹

II- “Hayatım elinde (kudretinde) olan Allah’a yemin ederim ki, ben bir kimseye kendinden, servetinden ve çocuk-çocuğundan daha sevgili olmadıkça o, gerçek manada iman etmiş olmaz”⁹²

Kur’an-i Kerim’de ve Sünnet’te peygamber sevgisinin bu kadar vurgulanmasının birçok sebep ve hikmeti vardır: Onu Allah Teâlâ sevmiştir, bu sebeple kendisine “habîbullah”

(Allah'ın sevgilisi) denilmiştir. Allah Teâlâ onun hakkında: **“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”**;⁹³ **“müminlerin sıkıntıya uğraması ona çok ağır gelir, o müminlere raûf ve rahimdir.”**⁹⁴ buyurmak suretiyle kendisine mahsus isimlerden ikisini, **“Raûf”** (çok şefkatli) ve **“Rahim”** (çok merhametli) isimlerini peygamberlerden sadece ona sıfat olarak verdiğini beyan buyurmuştur.⁹⁵

Müminler Allah'ın (cc) sevgisine mazhar olabilmek için onun yolundan gitmek durumundadırlar. O, insanlık için kurtuluş reçetesi olan bir dini tebliğ etmiş, insanlara olan sevgisi ve şefkati sebebiyle dini benimsesinler diye kendini feda edercesine gayret sarf etmiştir. Hem şekli, sureti, fiziği, hem de ahlâkı emsalsiz güzellikte ve mükemmellikte olan sevgili peygamberimizin, ahirette ümmetine (Allah'ın (cc) izin verdiklerine) şefaate edeceğine dair âyeti kerimeler ve sahih hadisi şerifler vardır.⁹⁶ Bu nitelikleri taşıyan böyle bir peygamberi, sünnetini ret ve inkâr şöyle dursun, herkesten ve her şeyden çok sevmeyen kimsenin ilim, irfan ve imanında eksiklik olduğunda şüphe yoktur.⁹⁷

Zira sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: **“KİM BENİM SÜNNETİMDEN YÜZ ÇEVİRİRSE, O BENDEN (benim yolum, dinim, şeriatım üzerinde) DEĞİLDİR.”**⁹⁸ Bunun ne korkunç bir tehdit olduğunu açıklamaya gerek var mı? İşte peygamberi, sünneti ve (sahih) hadisi şerifleri devre dışı bırakmanın sonu budur! Çünkü **Cebraîl** (as) peygamberimize Kur'an-i Kerim'i vahyettiği gibi, Allah Teâlâ'nın emriyle sünnet ve hadisi şerifi de vahyettiştir.⁹⁹

VELHASIL PEYGAMBERSİZ VE SÜNNETSİZ BİR DİN YOKTUR. SÜNNET VE HADİS ŞERİF OLMADAN DİN YAŞANAMAZ.

EĞER PEYGAMBER VE SÜNNETİ OLMASAYDI, BİZ NAMAZI, ORUCU, ZEKÂTI, HACCI BİLE EDEMEZDİK. (Gelecek sayıda)

1- Bkz. Tekin, İlyas, *Türkey Dergi*, Aralık 2023, sayı: 76, Ocak 2024, sayı: 77.

2- Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut 1981-1401, c: 11, s: 142; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr*, Kahire 1424-2003, c: 5, s: 180, 187; Kurtubî, *el-Câmiğü li ahkâm-il-Kur'an*, Beyrut 1427-2006, c: 7, s: 292-293; Kadî, *Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm*, Beyrut tarihsiz, c: 3, s: 7; Taberî, *Câmiul-beyân an te'vîli*

Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 9, s: 518; Âlûsî, *Rûhul-Meânî*, Beyrut tarihsiz, c: 6, s: 60-61; İbni Kesîr, *Tefsirul-Kur'anil-Azîm*, Riyâd 1420-1999, c: 3, s: 26; Kadî Beydâvî, *Kadî Beydâvî Tefsiri*, Kahire 1965, c: 1, s: 144; Bkz. Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhul-beyân Tefsiri*, İstanbul 1969, c: 2, s: 343; Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971, c: 3, s: 1569.

3- Buhârî, Hac, 132, Megâzî, 78; Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56, 61; Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'an*, 10; İbni Mâce, Menâsik, 76, 84; Mâlik, Muvatta, Kader, 3; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VII, 307, 330, 376; Taberî, Tarih, Mısır 1119, c: 3, s: 150-152; Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, DİB, Ankara 2012; s: 243-247; Tecrîdi Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 389-401; Ali H. Berki-Osman Keski-oğlu, *Hazreti Muhammed*, DİB, Ankara 1981, s:412-414; *Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 15; Tekin, Ahmet, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, İstanbul 2010, s: 33-37; hadisi şerifin değişik rivayetleri ve geniş bilgi için bkz. Erul, Doç. Dr. Bünyamin, *DergiPark*, Hz. Peygamberin Bize Bıraktığı Miras, Kitap ve Sünnet, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII (2007), sayı: 1.

4- Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut 1981-1401, c: 11, s: 142; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr*, Kahire 1424-2003, c: 5, s: 181, 185; Kurtubî, *el-Câmiğü li ahkâm-il-Kur'an*, Beyrut 1427-2006, c: 7, s: 293; Kadî, *Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm*, Beyrut tarihsiz, c: 3, s: 7; Taberî, *Câmiul-beyân an te'vîli* *Âyi'l-Kur'an*, Kahire tarihsiz, c: 9, s: 518; Âlûsî, *Rûhul-Meânî*, Beyrut tarihsiz, c: 6, s: 60-61; İbni Kesîr, *Tefsirul-Kur'anil-Azîm*, Riyâd 1420-1999, c: 3, s: 26; Kadî Beydâvî, *Kadî Beydâvî Tefsiri*, Kahire 1965, c: 1, s: 144; Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhul-beyân Tefsiri*, İstanbul 1969, c: 2, s: 342-343; Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971, c: 3, s: 1567; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 41.

5- Mâide sûresi /5, âyet: 3.

6- Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut 1981-1401, c: 11, s: 142; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, Riyâd 1418-1998, c: 8, s: 196; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr*, Kahire 1424-2003, c: 5, s: 181-185; Kurtubî, *el-Câmiğü li ahkâm-il-Kur'an*, Beyrut 1427-2006, c: 7, s: 293-295; Ebû Hayyan, *el-Bahru'l-Muhîd*, Beyrut 1413-1993, c: 3, s: 441; Kadî, *Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm*, Beyrut tarihsiz, c: 3, s: 7; Taberî, *Câmiul-beyân an te'vîli* *Âyi'l-Kur'an*, Kahire tarihsiz, c: 9, s: 518; Âlûsî, *Rûhul-Meânî*, Beyrut tarihsiz, c: 6, s: 60-61; İbni Kesîr, *Tefsirul-Kur'anil-Azîm*, Riyâd 1420-1999, c: 3, s: 26; Kadî Beydâvî, *Kadî Beydâvî Tefsiri*, Kahire 1965, c: 1, s: 144; Bkz. Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhul-beyân Tefsiri*, İstanbul 1969, c: 2, s: 343; Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971, c: 3, s: 1568.

7- Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-Usûl fî Şerhi Mirkatî'l-Vusûl*, İstanbul 2023, c: 1, s: 12, 25, c: 2, s: 385-419; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 14-15; Akseki, A. Hamdi, *İslam Dini*, DİB, Ankara 1970, s: 25-27.

8- Bkz. Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 187; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 539.

9- Molla Hüsrev, Mir'âtü'l Usûl fî Şerhi Mirkatî'l-Vusûl, İstanbul 2023, c: 1, s: 12, 25, c: 2, s: 385-419; Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl, Riyâd 1421-2000, s: 185-189; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 20; Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 14-15; Akseki, A. Hamdi, İslam Dini, DİB, Ankara 1970, s: 25-27.

10- Bkz. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, el-Mu'cem'ül-mufehres li elfâz'ıl-Kur'an'il-kerim, Beyrut tarihsiz, s: 86-88.

11- Bkz. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, el-Mu'cem'ül-mufehres li elfâz'ıl-Kur'an'il-kerim, Beyrut tarihsiz, s: 316-318, 429-430.

12- Bkz. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, el-Mu'cem'ül-mufehres li elfâz'ıl-Kur'an'il-kerim, Beyrut tarihsiz, s: 150-152.

13- Bkz. Tekin, İlyas, Türkay Dergi, Aralık 2023, sayı: 76, Ocak 2024, sayı: 77.

14- Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 53- 54.

15- Nûr sûresi /24, âyet: 63.

16- Bakara sûresi /2, âyet: 151; benzeri: Bakara sûresi /2, âyet: 129, 269.

16- Bkz. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 4,, s: 72-73, 156-157, 158, c: 7, s: 72-73, 74; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 1, s: 323, 347, 450; Râgıp İsfahânî, el-Mufredât, Kahire 1324, s: 128; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 1, s: 718, c: 3, s: 287; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil-Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 2, s: 403, 408, c: 4, s: 356; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhît, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 563-564, 617, c: 2, s: 334; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 162, 179, 262; Şevkânî, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2007, s: 95, 187; Taberî, Câmiul-beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 3, s: 82-86, 207-211, c: 5, s: 576-579; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 387, c: 2, s: 18-19, c: 3, s: 41-42; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 1, s: 443-444, 464, 700-701; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 43, 48, 75; . Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 234-235, 255, 431-432; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 1, s: 496, 539, c: 2, s: 913-929.

18- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 1, s: 237.

19- İbni Âbidin, Reddü'l-Muhtar aleddürri'l-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 70-71.

20- Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 543.

21- Mâide sûresi /5, âyet: 67.

22- Bkz. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, el-Mu'cem'ül-mufehres li elfâz'ıl-Kur'an'il-kerim, Beyrut tarihsiz, s: 134-135.

23- Nahl /16, âyet: 44.

24- Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 61-62.

25- İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2010, c: 38, s: 228; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 137

26- Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 51.

27- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 498.

28- Necm sûresi /53, âyet: 3-4.

29- Bkz. Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 226.

30- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 20, s: 10.

31- İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 1, s: 7.

32- İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 7, s: 443.

33- Konevî, Hâşiyetü'l-Konevî, ala tefsiri'l-Beydâvî, Beyrut 1422-2001, c: 18, s: 269-270.

34- Bkz. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 28 s: 281; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 636; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 14, s: 10-11; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 20, s: 10; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhît, Beyrut 1413-1993, c: 8, s: 155; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 8, s: 155; Şevkânî, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2007, s: 1417; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 27, s: 46; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil-Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 1, s: 443-444; Begavî, Meâlîmü't-Tenzîl, Riyâd 1409, c: 7, s: 400; Molla Hüsrev, Mir'âtü'l Usûl fî Şerhi Mirkatî'l-Vusûl, İstanbul 2023, c: 1, s: 12, 25; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 7, s: 4571-4572; Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-i Kerim Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri, İstanbul tarihsiz, c: 7, s: 3523.

35- Taberî, Câmiul-beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 28, s: 291-296; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 28, s: 281-282; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 7, s: 4571; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 538.

36- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 7, s: 4571-4572; Taberî, Câmiul-beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 28, s: 291-296, Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 28 s: 281-284; Dârimî, Mukaddime, 49; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, DİB, Ankara 2007,

c: 5, s: 158-159; Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 538-539.

37- Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 133; Molla Hüsrev, Mir'âtü'l Usûl fî Şerhi Mirkatî'l-Vusûl, İstanbul 2023, c: 1, s: 12, 25; Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 19.

38- Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 17.

39- Akseki, A. Hamdi, İslam Dini, DİB, Ankara 1970, s: 33; İslam Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 383.

40- Akseki, A. Hamdi, İslam Dini, DİB, Ankara 1970, s: 34.

41- Kandemir, Mehmet Yaşar, İslam Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 318; İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul 1997, c: 2, s: 131-135; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları, DİB, Ankara 1981, s: 8-9.

42- Akseki, A. Hamdi, İslam Dini, DİB, Ankara 1970, s: 34.

43- Tecrîdi Sarîh T, DİB, Ankara 1980, c: 1, s: 5-498; Kandemir, Mehmet Yaşar, DİA, İstanbul 1997, c: 15, s: 29; İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul 1997, c: 2, s: 131-135; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları, DİB, Ankara 1981, s: 1-8; Koçyiğit, Talat, Hadis Usûlü, Ankara tarihsiz, s: 15-19.

44- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 1526.

45- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 522.

46- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 507.

47- Tecrîdi Sarîh T, DİB, Ankara 1980, c: 2, s: 273-274; c: 10, s: 66; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 313.

48- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 1327.

49- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 1297.

50- Sâmi, Şemsettin, Kamûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 575; hepsi için bkz. Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 19.

51- Bkz. Nisâ sûresi /4, âyet: 59, 105; Mâide sûresi /5, âyet: 67.

52- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 7, s: 4571-4572; Taberî, Câmiul-beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 28, s: 291-296, Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 28 s: 281-284; Dârimî, Mukaddime, 49; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 2, s: 135-138, c: 5, s: 158-159; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 59-65; Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 538-539.

53- A'raf sûresi /7, âyet: 157.

54- Konevî, Hâşiyetü'l-Konevî, ala tefsiri'l-Beydâvî, Beyrut 1422-2001, c: 8, s: 520.

55- Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 187.

56- Ebû Dâvûd, Sünnet, 5, 6; Tirmizî, İlim, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 2; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anîl- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 1, s: 7; Dârimî, Mukaddime, 49; Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 130-131; Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 187-188; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 63-64.

57- Şevkani, İrşâdü'l-fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 188-189; Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 22-24.

58- İbni Hazm el-Endelüsî el Kurtubî, en-Nüzbetü'l-Kâfiye fî ahkâmi Usûli'd-Dîn, Beyrut 1405-1985, s: 18.

59- İbni Hazm el-Endelüsî el Kurtubî, en-Nüzbetü'l-Kâfiye fî ahkâmi Usûli'd-Dîn, Beyrut 1405-1985, s: 72.

60- Bkz. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 15, s: 27; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 2, s: 518; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsir bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 6, s: 623-624; Kurtubî, el-Câmiğu li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 9, s: 355; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîd, Beyrut 1413-1993, c: 4, s: 402-403; Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 185-189; Şevkânî, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2007, s: 504; Taberî, Câmiul-beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 13, s: 165-166; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 9, s: 81; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anîl- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 3, s: 488; Konevî, Hâşiyetü'l-Konevî, ala tefsiri'l-Beydâvî, Beyrut 1422-2001, c: 8, s: 520; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 252; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 202; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 4, s: 2299-2300; Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-i Kerim Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 1102; Riyâzû's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 22.

61- Tevbe sûresi /9, âyet: 29.

62- Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 4, s: 2504; Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-i Kerim Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri, İstanbul tarihsiz, c: 3, s: 1249.

63- Tirmizî, Ahkâm, 3; Ebu Davud, Akdiye, 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 230, 236, 242; Dârimî, Mukaddime, 20; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anîl- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 1, s: 7.

64- Ebû Davud, Sünne, 5, 6; et-Tirmizî, İlim, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 2; Dârimî, Mukaddime, Sünne Kâdiyetün ale'l-Kitab, 49; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 131.

65- Ebu Dâvûd, Sünne, 6; Tirmizî, İlim, 60; İbni Mâce, Mukaddime, 2.

66- eş-Şâtîbî, Ebû İshak, el-Muvafakat, Beyrut tarihsiz, IV, 17.

67- Bakara sûresi /2, âyet: 173; Mâide sûresi /5, âyet: 3; En'âm sûresi /6, âyet: 145.

68- Mâide sûresi /5, âyet: 96; Fâtır sûresi /35, âyet: 12.

69- Ebû Dâvûd, Tahâret, 41.

70- (Hanefî mezhebine göre yalnız balıkların)

71- Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 188; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 2, s: 240; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 47; Fetvalar, DİYK, DİB, İstanbul 1919, s: 509

72- Bakara sûresi /2, âyet: 173; Mâide sûresi /5, âyet: 3; En'âm sûresi /6, âyet: 145; Nahl sûresi /16, âyet: 115.

73- Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, Et'ime, 32; Bkz. Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 188; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 2, s: 238; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 98.

74- Müslim, Libas, 2, 15, 53; Tirmizî, Libas: 1, 2; İbni Mâce, Libas: 19; Ebû Dâvûd, Hatem, 4; İbni Âbidin, Reddü'l-Muhtar, Beyrut 1994, c: 5, s: 229; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 2, s: 359-360.

75- Nisâ sûresi /4, âyet: 23.

76- Buhârî, Şehâdât, 7, Nikâh, 20; Müslim, Radâ', 1, 9; Ebû Dâvûd, Nikâh, 6; İbni Mâce, Nikâh, 34; İbni Âbidin, Reddü'l-Muhtar aledü'l-Muhtar, Beyrut 1415-1994, c: 4, s: 100-102, 291-292; Serahsî, el-Mebsût, Beyrut tarihsiz c: 4, s: 199-204; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, Beyrut 1406-1986, c: 4, s: 8; Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 768; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 2, s: 5, 34; Kandemir, Mehmet Yaşar, DİA, İstanbul 1997, c:15, s: 28; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 23; Fetvalar, DİYK, DİB, İstanbul 1919, s: 414, 428.

77- Nisâ sûresi 4, âyet: 23.

78- Buhârî, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 37-38.

79- Serahsî, el-Mebsût, Beyrut tarihsiz, c: 4, s: 201-202; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 2, s: 5; Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 623-624; Kandemir, Mehmet Yaşar, DİA, İstanbul 1997, c:15, s: 28 Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 23; Fetvalar, DİYK, DİB, İstanbul 1919, s: 414.

80- Buhârî, Vudû, 35, 48; Müslim, Taharet, 72-73; Bkz. Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 82; Halebî, İbrahim, Halebî Sağır, İstanbul 1973, s: 72-74; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 1 s: 33; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak

İstiyor? İstanbul 2022, s: 98; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 24; Fetvalar, DİYK, DİB, İstanbul 1919, s: 88.

81- Buhârî, Hayz, 20; Müslim, Hayz, 67-69; Ebû Dâvûd, Taharet, 104; Neseî, Sıyâm, 64; Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim, Mısır 1929, c: 4, s: 26; San'anî, Sübûlü's-selam, 1421, c: 1, s: 383; el-Cezirî, el-Fikhü alel-Mezâhbü'l-erbe'a, Tahtâvî, Beyrut 2003, c: 1, s: 118; Hâşiyetü't-Tahtâvî Ala merak'l-felah şerhi nuri'l-izah, Beyrut 1418-1997, s: 147; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 1 s: 38; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 99, DİA, İstanbul 1997, c:15, s: 28; Efendi, Mehmed Zihni, Nimeti İslam, İstanbul 1971, s: 491; Fetvalar, DİYK, DİB, İstanbul 1919, s: 291.

82- Buhârî, Savm, 30-31, Hibe, 20, Keffârat, 2-4, Nafakat, 13; Müslim, Sıyâm, 14, 81; Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 478; Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul tarihsiz, c: 3, s: 19; Yaran, Rahmi, Kefâret, DİA, c: 25, s: 179-182; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 99; Güleç, Hasan, İslam'da kefaretlar, DEÜİFD, 1989, c: VI, s: 449-473; Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 1, s: 180; Fetvalar, DİYK, DİB, İstanbul 1919, s: 283; Gözübenli, Beşir, Kefaret, İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, Komisyon, İstanbul 1997, c: 3, s: 20, Güleç, Hasan, c: 3, s: 532-533.

83- Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 614.

84- Bkz. Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 185-189; Bkz. Haddadî, Cevheretü'n-Neyyire, İstanbul 1978, c: 1, s: 354-367; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 43-47; 52-55, 96-106, 109-114; Kandemir, Mehmet Yaşar, İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 1997, c: 15, s: 28-29; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 22-25; Aygün, Dursun, İslam Hukukunda Sünnetin Delil Değeri, Diyanet İlmi Dergi, c: 35, sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1999, s: 51-60; Sünnetin Dindeki Yeri, Komisyon, Ensar Neşriyat, sunum: Güngör, Mevlüt, 80 sayfa.

85- Kandemir, Mehmet Yaşar, DİA, İstanbul 1997, c:15, s: 28.

86- Kandemir, Mehmet Yaşar, DİA, İstanbul 1997, c: 15, s: 28; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 88-94; Aygün, Dursun, İslam Hukukunda Sünnetin Delil Değeri, Diyanet İlmi Dergi, c: 35, sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1999, s: 51-60; Sünnetin Dindeki Yeri, Komisyon, Ensar Neşriyat, sunum: Güngör, Mevlüt, 80 sayfa.

87- Ahzâb sûresi /33, âyet: 50, 37.

88- Ahzâb sûresi /33, âyet: 6.

89- Bkz. Ahzâb sûresi /33, âyet: 53, 6; Yazır, Hamdi, Hak Din Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 3871.

- 90- Ahzâb sûresi /33, âyet: 6.
- 91- Müslim, Ferâiz, 14-15.
- 92- Müslim, İmân, 69-70.
- 93- Enbiyâ sûresi /21, âyet: 107.
- 94- Tevbe sûresi /9, âyet: 128.
- 95- Bkz. Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 16, s: 242-243; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 3, s: 2653-2654; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 544-545; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 237; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 10, s: 441-442; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 3, s: 110; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 7, s: 614-615; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 5, s: 122; Taberî, Câmiul-beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'an, Kahire tarihsiz, c: 14, s: 585-586; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 3, s: 78.
- 96- Bkz. Tekin, İlyas, Şefaât, Okulların Sesi gazetesi, 30. 03. 2018.
- 97- Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Bkz. Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 37; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 18; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 4, s: 367-368.
- 98- Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Neseî, Nikâh, 4; Dârimî, Nikâh, 3; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 158, III, 241, 259, 285, V, 409; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 37.
- 99- Bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 5, 6; Tirmizî, İlim, 10; İbni Mâce, Mukaddime, 2; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anıl- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 1, s: 7; Dârimî, Mukaddime, 49; Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 130-131; Buhârî, Cenâiz, 1; Müslim, İman, 153; Beyhakî, Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr, (Kal'acî), I, 102, Şu'abü'l-iman, (Hâmid) II, 406; İmam Şâfiî, Müsned (Fahl), IV, 64; Şevkânî, İrşâdü'l-Fuhûl ila tahkiki'l-hak min ilmi'l-usûl, Riyâd 1421-2000, c: 1, s: 187-188; Kandemir, Mehmet Yaşar, Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? İstanbul 2022, s: 63-64.